

Over enkele interessante paddestoelen op een dijkje bij Utrecht

H.A. van der Aa

Eemnesserweg 90
Baarn

Onder de rook van Utrecht, aan de westzijde van de Johanna-polder en evenwijdig aan Rijksweg 22, ligt een dijkje van enkele honderden meters lang, dat door mykologen en mykofagen uit de omgeving sinds lang hoog wordt geschat. Het dijkje wordt door allerlei werkzaamheden in de buurt weliswaar ieder jaar weer een stukje kleiner en steeds meer vervuild door de rommel die er links en rechts wordt gedropt, maar de verschillende opvallende paddestoelen, die het dijkje zijn bekendheid bij de mykologen hebben gegeven, laten het op het resterende deel nog allerm minst afweten. Eerder nemen de twee, door hun grootte meest opvallende soorten, *Langermannia gigantea* (reuzebovist) en *Agaricus vaporarius*, nog in aantal toe. Verschillende liefhebbers fourageren er regelmatig tussen april en november en, hoewel men vanuit Horst nog onlangs liet weten dat de reuzebovist niet lekker is (1) laten wij ons de *Langermannia* schnitzels, naar Baarns recept bereid, nog steeds goed smaken. (voor ons recept, zie elders in dit nummer).

Hoewel enkele groeiplaatsen verloren zijn gegaan door ingrijpende grondverplaatsingen, leveren de resterende mycelia nog jaarlijks tientallen vruchtlichamen. Ook op enkele plaatsen waar de vruchtlichamen zó opvallend langs de weg groeien, dat ze regelmatig een prooi kunnen worden van passerende jeugdige voetbal-enthousiasten, blijven ze braaf terugkomen zonder dat er van een teruggang in aantal sprake is. Vergeleken met exemplaren van een Baarnse groeiplaats van dezelfde soort, zijn de Utrechtse reuzebovisten veel groter, steviger van consistentie en smakelijker, terwijl ze meer vluchten per jaar geven: in Baarn hoogstens twee, in Utrecht bij vochtig en warm weer stellig vier, terwijl incidenteel ook buiten het seizoen, in april en november, wel eens solitaire vruchtlichamen worden gevonden.

De tweede reuzesoort van het dijkje is *Agaricus vaporarius* (Pers. ex Vitt.) Moser, een soort uit de Rubescentes, dat is de groep van *Agaricus* soorten die bij kneuzen of doorbreken roodachtig verkleuren. De vruchtlichamen groeien solitair of in bundels, in zeer losse, verder onbegroeide grond, op de donkerste plekjes onder oude, zeer dichte meidoorns. De hoeden gaan vaak al open voordat de steel zich strekt en de paddestoelen komen met uitgespreide hoed boven de grond uit. Ze zijn daardoor soms nog lange tijd met zand bedekt en dan, ondanks hun grootte, vrij onopvallend. Volgroeide hoeden zijn meestal ongeveer 12-20, soms echter tot 35 cm in doorsnede, wat het dubbele is van wat in de beschrijvingen in de diverse handboeken wordt opgegeven. (4,5). Ze zijn grof donker bruin geschubd en tonen nog lang velum resten aan de rand. De steel is meestal niet lan-

ger dan 15-20 cm, maar bij sommige exemplaren, vooral die in bundels groeien, kan hij wel tot 40 cm lang worden. Deze steel is eerst vuil wit, maar wordt spoedig bruinachtig met een rode gloed, roodachtig verkleurend bij kneuzing, vooral aan de soms konisch toelopende basis. De ring is dubbel en is al spoedig vrij bewegelijk. De afbeelding van deze soort is door R. Samson gemaakt naar een aquarel van G. de Vries, afgelopen herfst gemaakt naar vers verzamelde exemplaren.

In de zomer van 1964 vond ik van deze soort voor het eerst enkele exemplaren, die me toen de nodige moeilijkheden opleverden met de determinatie. Een jaar later vond ik, niet ver van de eerste vindplaats, tientallen vruchtlichamen bijeen, samen met *Agaricus xanthoderma* Genevier en *Agaricus bitorquis* (Quél.) Sacc. (= *A. edulis* Vitt.). Laatstgenoemde twee soorten beperkten zich niet tot de donkere hoekjes onder de struiken, maar groeiden ook in de grazige, zonnige bermen. Tenslotte groeide de veel kleinere *Tubaria autochthona* (Berk & Br.) Boud. bij honderden tussen de verschillende reuzen.

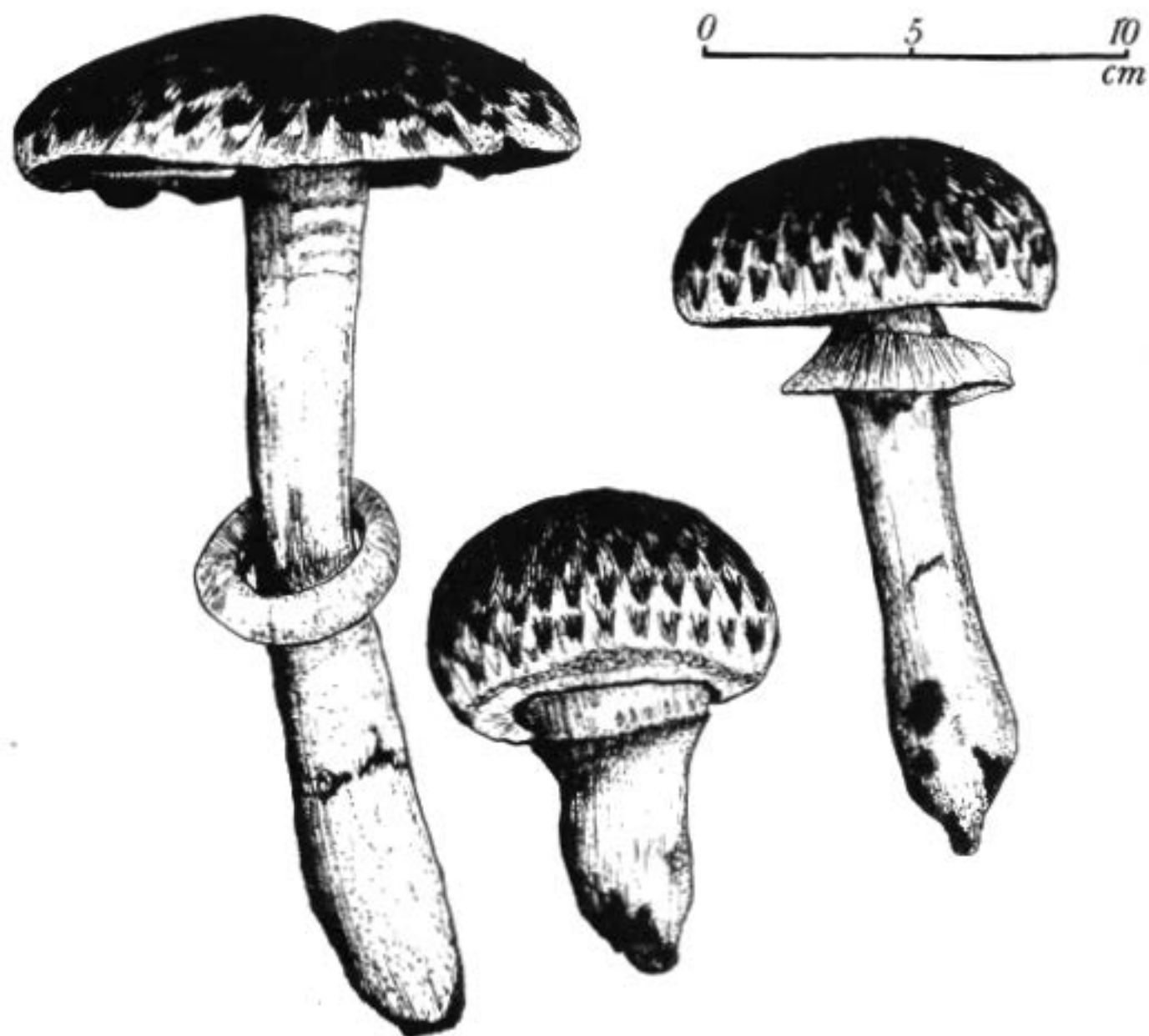
Bij de determinatie van enkele van deze soorten heeft Dr. C. Bas de helpende hand geboden en hij schreef mij indertijd dat van *Agaricus vaporarius* slechts twee vondsten in Nederland geregistreerd stonden, uit Amsterdam en uit Rotterdam en dat in beide gevallen de soort ook samen met *Agaricus bitorquis* was aangetroffen. Daar is later nog een vondst bij Jutphaas, ook onder meidoorn bijgekomen, terwijl de soort al eerder vermeld werd voor Rhijnauwen, bij Utrecht (2).

Agaricus bitorquis is overigens gemakkelijk te onderscheiden aan de gedrongen bouw, de gele bijtint in de overigens witte hoed, die vaak aan de rand wat ingerold blijft, en aan het min of meer rood verkleuren bij beschadiging of doorbreken. De ring is ook bij deze soort dubbel en verschuifbaar.

Agaricus vaporarius heeft zich op deze vindplaats goed gehandhaafd en was in september 1972 met vele tientallen vruchtlichamen aanwezig. Het is een voor mykofagen overigens weinig aantrekkelijke soort, door J. Schaeffer gekarakteriseerd als "wenig appetitlich, nach Standort und Aussehen ein wahrer Dreckchampignon" (3). De jonge vruchtlichamen kan men echter zonder schadelijke gevolgen eten, getuige de ervaring die een collega mykofaag ter zake heeft opgedaan.

Agaricus bitorquis daarentegen is bij uitstek geschikt voor consumptie, maar uitgerekend deze soort heb ik de laatste jaren niet meer terug gevonden.

Agaricus xanthoderma echter is een nog jaarlijks weerkerende verschijning: slanker dan beide vorigen, geheel wit met een duidelijke knol aan de basis en o.a. kenbaar aan de kربول-achtige geur en het sterk geel verkleuren van alle beschadigde delen, het meest van de steel basis. Hij geldt in de boeken meestal als giftig, maar in de jaren dat ik er af en toe een maaltje van bereidde, heb ik daar in het geheel geen last van gehad. Ik at ze natuurlijk niet om de goden te tarten, maar eenvoudig omdat ik, als beginnend, niet zoveel waarde hechtte aan die kربول-lucht en in de Flavescentes groep terecht kwam en daar verder zonder mankeren bij *Agaricus arvensis*, die als smakelijk te boek staat! Later heb ik *Agaricus arvensis* en *Agaricus xanthoderma* in verse staat met elkaar kunnen vergelijken en ervaren dat de respektievelijke anijs- en kربول-luchtjes alleen op papier hemelsbreed verschillen en bovendien per exemplaar zeer variëren. De Schaeffer-reactie maakt echter een goed onderscheid gemakkelijk: op de kruising van een streep geconcentreerd salpeterzuur met een streep aniline wordt *A. arvensis* fel rood, *A. xanthoderma* echter niet.

Agaricus vaporarius

Tot slot nog een opmerking over *Tubaria autochthona*. Deze kleine gele tot geel-bruine soort treft men, naar C. Bas mij indertijd mededeelde, voornamelijk aan in de duinen en wel steeds onder meidoorn. Dit laatste klopt dus met de Utrechtse standplaats, waar de soort zich in grote aantallen vertoont onder dezelfde oude meidoorns, waaronder *Agaricus vaporarius* en *Agaricus xanthoderma* te vinden zijn.

Literatuur:

1. Anonymys (1972) -- Hoe groot is groot -- De Champignoncultuur 16 (6): 287.
2. Huijsman, H.S.C. (1953) -- De ledenekskursie van 17-18 oktober -- Fungus 23 (4): 56-58.
3. Jahn, H. (1949) -- Pilze rundum, Hamburg, 355pp.
4. Kühner R. & Romagnesi, H. (1953) -- Flore analytique des champignons supérieurs, Parijs, 557pp.
5. Moser, M. (1967) -- Basidiomyceten II, Rohrlinge und Blätterpilze, 3e Aufl. Stuttgart, 443pp.

Summary:

The occurrence of *Agaricus vaporarius*, *A. bitorquis*, *A. xanthoderma*, *Tubaria autochthona* and *Langermannia gigantea* on a dike near Utrecht is reported. Data on morphology, edibility and some other localities of these species in the Netherlands are mentioned.
